

tekstologinėms ir lingvistinėms studijoms. Tai raktas į ištisą lietuvių kalbos ir kultūros epochą, kuriuo su dėkingumu naudosis jos tyrinėtojai.

Remdamasis detalio Bretkūno rankraščio analize ir monografijoje išdėstytais jo šaltinių, variantų bei taisymų pateikimo principais J. Range jau yra iššifravęs ir parengęs spaudai Evangelijų ir Apaštalų darbų kritinį leidimą. 1992 m. Miunsterio universitete tą leidimą su išsamiais komentarais jis apgynė kaip habilitacinį darbą, kuris netrukus turėtų būti išleistas toje pačioje serijoje kaip čia aptariama monografija ir Bretkūno faksimilės. Tai darbas, atliktas šimtmečiams, jis bus reikšmingas tol, kol bus tiriama lietuvių kalba ir kultūra. Baigiant norėtųsi palinkėti autoriui taip pat kvalifikuotai ir sėkmingai parengti spaudai likusias Bretkūno Biblijos vertimo dalis ir tuo būdu galutinai nuimti ilgus amžius ant to rankraščio gulėjusį istorijos užkeikimą.

Vytautas Ambrazas

Vitalija M a c i e j a u s k i e n ė, Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a., Vilnius: Mokslas, 1991, 320 p.

Tai labai vertinga knyga, praturtinanti lietuvių antroponimikos studijas. Joje sukaupta nepaprastai daug faktinių duomenų, kuriais naudosis visi būsimieji lietuvių pavardžių tyrėjai. Kruopščiai surinkti pavardėms pradžia davę asmenvardžiai iš daugiau negu pusantro šimto dokumentų: dvarų inventorių, teismo aktų, krikšto registracijos knygų ir kt. šaltinių. Brangus kiekvienas pavyzdys. Kiek reikia įdėti triūso sulasiojant tokius duomenis, žino tik tas, kuris yra panašų darbą pats dirbęs. Gaila, kad dėl rašybos įvairovės nebuvo galima sudaryti nagrinėjamų asmenvar-

džių rodyklės, kuri labai praverstų būsimiesiems antroponimikos tyrėjams.

Antroponimų analizė autorės atlikta mokamai ir su nuovoka. Tyrimo metodologija nepriekaištinga. Padarytos išvados nekelia didesnių abejonių. Ypač vertingas skyrius „Pavardžių stabilizavimosi ypatumai“. Autorė pirmą kartą plačiai panagrinėjo patroniminių priesagų numetimo reiškinį, apie kurį iki šiol buvo rašoma tik užuominomis. Yra ir daug kitų pirmą kartą iškeltų antroponimijos raidos reiškinų. Žodžiu, autorė nusipelnė daug pagyrimų.

Esminių priekaištų monografijos autorei neturiu. Galima pareikšti tik kai kurių samprotavimų, tam tikrų pageidavimų, į kuriuos ji galėtų atsižvelgti toliau tirdama lietuvių pavardes.

Monografijoje nagrinėjama lietuvių pavardžių raida ne gyvojoje vartosenoje (liaudies kalboje), bet oficialiuose dokumentuose, rašytuose nelietuviškai. Suprantama, tai tik iš dalies atspindi natūraliąją pavardžių raidą. Būtų buvę pravartu skaitytojui nuolat tai priminti (daroma nepakankamai), kad jis neužsimirštų, turėtų tai prieš akis. Ypač reikėjo tai užakcentuoti vokiškoje ir rusiškoje reziumėse. Juk daugeliu atvejų dabartinę pavardės formą lėmė ne vien jos fiksacija svetimuose nelietuviškuose dokumentuose (tai irgi turėjo nemažą reikšmę), bet gyvoji tradicija, ypač kaimiečių pavardėms. Šią mintį pravartu būtų labiau užakcentuoti. Tai sudaro mūsų pavardžių istorijos specifiką, skirtingas pavardžių raidos sąlygas lyginant su daugeliu kitų tautų.

Monografijoje daugiausia išryškinta feodalinės aukštuomenės ir kaimiečių pavardžių raida, mažiau – miestiečių. Gaila. Miestiečių pavardžių analizė labai papildytų slavizacijos proceso pažinimą. Juk Lietuvos miestai ilgainiui buvo visai nutautę.

Iš monografijoje pateiktų duomenų susidaro įspūdis, kad nuo XVIII amžiaus pabaigos staiga visuotinai imta vartoti pavardes (p. 100 ir kitur). Taip galėjo atsitikti nebent tik įvedus griežtesnę žmonių registraciją ar gyventojų surašymą (pirmasis įvyko tik 1789 m.). Nebandyta paaiškinti, kodėl taip atsitiko.

Autorė labai nenoromis pripažįsta pavardžių kilmę iš dvikamienių asmenvardžių trumpinių. Beje, šis pavardžių kilmės šaltinis bemaž visai ignoruojamas ir „Lietuvių pavardžių žodyne“ (žr. *Baltistica* XXIV(1), 1988, 100–101), kurio bendraautorė yra V. Maciejauskienė. Bet juk tokia pavardžių daryba yra neabejotinas faktas. Jos anaip tol neignoravo didieji mūsų asmenvardžių tyrėjai K. Būga (žr. jo RR I 233–269) ir A. Salys („Gimtoji kalba“, 1933, p. 49–51, 69–74, 86–96, 121–122). Skaitytojui liks nesuprantama, kodėl pavardžių, kilusių iš krikščioniškų asmenvardžių trumpinių, turime labai daug, o kilusių iš lietuviškų asmenvardžių trumpinių, pasak autorės, beveik nėra. Juk lietuviški dvikamieniai asmenvardžiai dažnu atveju buvo net ilgesni už krikščioniškuosius ir jau vien todėl turėjo būti trumpinami (ir dabar tebetrumpinami!). Jie neišvengiamai turėjo duoti pradžią pavardėms, tik tokias dabar ne visuomet lengva atskirti (dėl aiškios etimologijos) nuo pravardinės kilmės pavardžių. Tai matyti iš autorės įvairiomis progomis pateikiamų pavyzdžių. Ignoruoti šį pavardžių darybos tipą negalima. Iš tikrųjų senovinių dvikamienių vardų trumpiniai ir tolesni jų priesaginiai vediniai davė pradžią daugybei mūsų dabartinių pavardžių. Šis darybos būdas atliko reikšmingą vaidmenį antroponimikos raidoje. Neabejoju, kad ateityje tyrėjai jį kaip reikiant išryškins.

Lietuvių pavardžių slavavimo procesui autorė skyrė reikiamą dėmesį ir jis objek-

tyviau atspindimas negu „Lietuvių pavardžių žodyne“ (plg. *Baltistica* XXIV (1), 94–105). Turiu tik vieną pastabą. Nagrinėdama priesagų *-ovič*, *-evič* pavardes ir jas siedama su turinčiomis *-sk-* tipo priesagas (*-ovski*, *-evski...*), autorė elgiasi ne visai metodiškai: atsižvelgia tik į kilmę iš krikštavardžių ar kitokių asmenvardžių. Bet juk tai turi antraeilę reikšmę. Tik lyginimas kilusių iš asmenvardžių su kilusiomis iš vietovardžių (pirminė lenkų *-sk-* funkcija!) galėtų parodyti tikrąją padėtį bei slavavimo kryptį.

Dar pora smulkmenų. Pavardės *Augaytis*, t.y. *Augaitis*, nereikėtų besąlygiškai priskirti prie lietuviškos kilmės asmenvardžių (p. 92). Lietuvoje daug kur krikštavardis *Eugenijus* liaudyje virto *Augis*. Šakniai *aug-* kai kuriose pavardėse pradžią galėjo duoti ir *Augustas* („Lietuvių pavardžių žodynas“, I, 136). P. 127–129 parašymų *Budrys*, *Budris* ir pan. lyginimas su dabartinėmis pavardėmis *Budrys*, *Budris* skaitytojui savaime perša mintį, kad XVIII a. dokumentuose buvo skiriamas galūnės balsio ilgumas. Iš tikrųjų taip nėra. Ne pro šalį būtų buvę tai paaiškinti.

Zigmas Zinkevičius

Vilius P e t e r a i t i s, *Mažoji Lietuva ir Tvanksta*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, 455 p.

Ši stambi Mažosios Lietuvos fondo ir Mokslo ir enciklopedijų leidyklos išleista tyrinėtojo Viliaus Pėteraičio knyga turi tikslą išnagrinėti senuosius Mažosios Lietuvos vandenvardžius ir įsigilinti į krašto istoriją, tautos dalies tolimus laikus. Daug tokių vandenvardžių yra užfiksuota iš gyvųjų neseniai buvusių lietuvių šnektų, kitur jau po karų marų ir kitokių kataklizmų skambančių vokiškai, lenkiškai ar pervadinti idėjiškai rusiškai.